

Stylistyka i pragmatyka praskich dyrektywnych napisów publicznych

Keywords: Czech, stylistics, pragmatics, direct speech acts, public inscriptions, Prague

Słowa kluczowe: język czeski, stylistyka, pragmatyka, dyrektywne akty mowy, napisy publiczne, Praga

Abstract

This article contributes to the study of public inscriptions perceived as a specific kind of mini-text. They function in the public space and are highly formalised, stencilled, fixed and socially recognisable. The pragmatic and stylistic analysis presented here includes linguistic elements of the inscriptions. Individual public inscriptions are treated as speech acts according to the type of directivity, i.e. prohibitions, injunctions, requests, warnings and permissions. The analysed research material was collected in the public space of Prague, and it comes from placards, posters, cards, stickers or buttons placed on doors, windows, gates, poles, bus shelters, building walls, etc.

Artykuł stanowi analizę napisów publicznych postrzeganych jako swoiste miniteksty. Funkcjonują one w przestrzeni publicznej, są w dużym stopniu sformalizowane, szablonowe, utrwalone i rozpoznawalne społecznie. Zaprezentowana analiza pragmatyczna i stylistyczna objęła elementy językowe napisów. Poszczególne napisy publiczne zostały potraktowane jako akty mowy według typu dyrektywności, tj. zakazy, nakazy, prośby, ostrzeżenia i pozwolenia.

Materiał poddany analizie został zebrany w przestrzeni publicznej Pragi – pochodzi z tabliczek, wywieszek, kartek, nalepek czy przycisków umieszczonych na drzewach, oknach, bramach, słupach, wiatkach, ścianach budynków itp.

Napisy publiczne nie były dotąd obiektem szczegółowych analiz zarówno w polskiej, jak i czeskiej literaturze językoznawczej. To, co możemy znaleźć w literaturze przedmiotu, to opracowania traktujące napisy fragmentarycznie, niejako przy okazji zwracające uwagę na

fakt ich istnienia. Np. Andrzej Bogusławski w monografii *Język w słowniku. Desiderata semantyczne do wielkiego słownika polszczyzny*, omawiając jednostki leksykalne, które powinny być notowane w słowniku, wskazuje *Pomnik przyrody prawem chroniony czy Dotykanie grozi śmiercią lub kalectwem* jako „ustalone prawnie lub zwyczajowo zdania i części zdań” (Bogusławski 1988, s. 13). Wskazane przez badacza zdania i części zdań ustalone prawnie i zwyczajowo to właśnie dwa przykłady napisów publicznych, choć wprost tak nie nazwanych. Zasadniczy problem, który pojawia się na samym wstępie rozważań, to kwestia dotycząca tego, co rozumiemy pod pojęciem *napis publiczny*. To teksty w formie pisemnej o charakterze dyrektywnym lub informacyjnym zamieszczone w przestrzeni publicznej, skierowane do ogółu społeczeństwa lub jego części, zamieszczone na tabliczkach, szyldach, wywieszkach, wydrukach, przyciskach itp. Napisy publiczne tworzą zbiór zróżnicowany, w którym, oprócz informacyjnych, można wyróżnić dwie zasadnicze grupy tekstów o funkcji dyrektywnej.

Pierwszą stanowią napisy standaryzowane, szablonowe, w treści ogólne, mocno utrwalone w świadomości rodzimych użytkowników. To napisy typu *vstup zakázán, zákaz kouření* czy *pozor schody*, które można traktować jak dyrektywne miniteksty. To znaki bezpieczeństwa, posiadające określony kolor tła lub obramowania: czerwony – sygnalizujący sytuację zagrożenia, awarię; żółty – ostrzegający o zbliżającej się sytuacji zagrożenia; zielony – informujący o stanie bezpieczeństwa. Oprócz koloru wyróżniają się one elementami ikonicznymi, współtworzącymi wraz elementami językowymi określony komunikat. Ich zebranie praktycznie nie wymaga badań terenowych, ponieważ znajdziemy je w ofercie sklepów stacjonarnych i internetowych w formie standaryzowanych tabliczek czy naklejek.

Drugą grupę tworzą krótsze lub dłuższe teksty dyrektywne (zakazy, nakazy, prośby, pozwolenia, ostrzeżenia), które stanowią rozszerzenie tych pierwszych głównie o elementy sytuacyjne (opisowe) i grzecznościowe (komunikacyjne). Mogą odróżniać się one także wizualnie, przybierając formę np. czarno-białego wydruku komputerowego

wego: UPOZORNĚNÍ. – OBYVATELÉ DOMU SI NEPŘEJÍ, ABY BYLI OB-
TĚŽOVÁNI PODOMNÍMI PRODEJCI A NABÍDKOU SLUŽEB RŮZNÝCH
SPOLEČNOSTÍ. – DĚKUJEME ZA RESPEKTOVÁNÍ!!! Stopień ich uszcze-
gółowienia bywa różny, determinowany dwoma czynnikami: lokaliz-
acją napisów i idiolektem ich autorów. Ci ostatni w większym lub
mniejszym stopniu czerpią wzorce z napisów standaryzowanych, nie-
jako je imitując, a jednocześnie nadając im cechy indywidualne, wy-
nikające ze zróżnicowanych idiolektów ich autorów. W rezultacie za-
kaz czy nakaz określonej czynności może być sformułowany na wiele
sposobów. W odróżnieniu od pierwszej grupy można mówić o ich
dużym zróżnicowaniu zarówno ich strony językowej, jak i wizualnej.
Zgromadzenie tego typu napisów wymaga już prac terenowych.

To, co łączy obie grupy napisów dyrektywnych, to ich lokalizacja
– mogą one widnieć na drzwiach placówek handlowych, klatkach
schodowych, witrynach sklepowych, ogrodzeniach, placach zabaw
czy osiedlowych tablicach ogłoszeń.

Z powyższego wynika, że obiektami niniejszej analizy nie będą
różnego rodzaju oferty, reklamy, nazwy własne instytucji, urzędów,
placówek handlowych i usługowych. Celem analizy nie będzie także
analiza porównawcza, wskazująca podobieństwa i różnice w for-
mułowaniu treści określonych typów napisów dyrektywnych w pol-
szczyźnie i czeszczyźnie, a charakterystyka tego typu napisów w Pra-
dze¹, niekiedy w odniesieniu do napisów w innych czeskich i mo-
rawskich miastach².

Jak wiadomo, napisy publiczne najczęściej odzwierciedlają układ
hierarchiczny, w którym role pełnione przez biorące w nim udział
strony nie są równorzędne. Nadawca instytucjonalny zajmuje pozycję
nadrzędną, odbiorcy pozostaje podporządkowanie się określonym dy-
rektywom, często pod groźbą sankcji. To podporządkowanie się napi-
som publicznym leży generalnie w interesie adresata: zapobiega ka-
rom czy sankcjom (zakazy, nakazy), przynosi korzyści (pozwolenia,

¹ W zbiorze napisów praskich znalazło się około tysiąca zdjęć z lat 2018–2022.

² Brno, České Budějovice, Hradec Králové, Ostrava, Olomouc, Pardubice.

ostrzeżenia). Należy jednak pamiętać, że napisy publiczne nie zawsze
są odwzorowaniem relacji hierarchicznych z dominującą pozycją na-
dawcy instytucjonalnego. Autorem napisów może być równie dobrze
rady gminy, wspólnota mieszkaniowa, właściciel budynku, galeria
handlowa, lokator, placówka medyczna, koleje państwowe, komuni-
kacja miejska, zakład energetyczny, gazownia, administracja pań-
stwowa, szkoła, przedszkole itd. Odbiorcą zaś lokator, pacjent, klient,
podróżny, przechodzień, zmotoryzowany, gość hotelowy, właściciel
psa, osoba z niepełnosprawnościami, uczeń itp. Z jednej strony napis
może przybierać treść i formę w pewien sposób narzuconą przez obo-
wiązuje przepisy, a z drugiej może być sformułowany w indywi-
dualny sposób, np. napis na drzwiach domu wielorodzinnego dotyczą-
cy ich zamykania. Czynniki te powodują, iż język obecny w napisach
bywa zróżnicowany stylistycznie. Znajdziemy w napisach zarówno
elementy przynależne stylowi administracyjnemu, jak i te, które wy-
nikają z indywidualnych kompetencji językowych ich autorów. Np.
W napisie będącym przykładem komunikacji instytucja – obywatel
(np. zakaz parkowania w określonym miejscu) zetkniemy się z wier-
ną, nienaganną realizacją szablonu wypowiedzi administracyjnej
praktycznie wolną od błędów językowych i stylistycznych. Natomiast
w napisie, którego autorem napisu będzie właściciel sklepu, a jego
adresatami klienci (informacja o niespożywaniu alkoholu przed skle-
pem), możemy znaleźć różne nieporadności czy nawet błędy. Dlatego
też w zróżnicowanych napisach publicznych znajdziemy nie tylko
utarte sformułowania, będące językowymi wykładnikami konwencjo-
nalizacji, ale także w znacznie mniejszym stopniu elementy języka
potocznego.

Dwujęzyczne napisy stołeczne

Praga to miasto stołeczne, centrum turystyczne Republiki Czeskiej,
siedziba wielu zagranicznych firm i koncernów. Obecność ob-
cokrajowców sprawia, że miasto to ma inny charakter niż pozostałe
czeskie i morawskie miasta. Odmienność ta dotyczy samego języka

komunikacji w przestrzeni publicznej. Z oczywistych względów w takich warunkach językowi czeskiemu towarzyszy angielszczyzna, będąca współczesną *lingua franca*. To współistnienie widać szczególnie w ścisłym centrum Pragi, przez które przewijają się zarówno turyści, jak i obcokrajowcy zatrudnieni w czeskich lub zagranicznych firmach. Dwujęzyczne napisy widnieją praktycznie wszędzie i przekazują różne informacje. Najczęściej, co jest charakterystyczne dla napisów w ogóle, spotyka się zakazy. Ich tematyka nie jest zróżnicowana, odnosi się przede wszystkim do zakazu dwu czynności: palenia i parkowania w określonym miejscu: ZÁKAZ KOUŘENÍ – NO SMOKING³; ZÁKAZ KOUŘENÍ U VSTUPU DO BUDOVY! – NO SMOKING AT THE ENTRANCE TO THE BUILDING!; ZÁKAZ KOUŘENÍ U VSTUPU DO BUDOVY! – SMOKING NEXT TO THE BUILDING ENTRANCE IS PROHIBITED!; NEPARKOVAT ČASTÝ VJEZD – NO PARKING FREQUENT ENTRY.

Jak widać, udokumentowane zakazy należą do najbardziej typowych, stereotypowych formuł *zákaz* + rzeczownik odczasownikowy (*zákaz kouření*) oraz formuł z bezokolicznikiem (*neparkovat*).

Dwujęzyczne czesko-angielskie napisy mogą być rozszerzone o wykładniki grzeczności (w czeskim *prosím*) łagodzące kategorię dyrektywy: PRO PŘIVOLÁNÍ VÝTAHU, POUŽIJTE PROSÍM, VAŠI HID KARTU – PLEASE, USE YOUR HID CARD TO CALL THE ELEVATOR.; ZAVÍREJTE VRÁTKA, PROSÍM – CLOSE THE DOOR, PLEASE; PROSÍM NEPARKOVAT! – NO PARKING PLEASE!; PROSÍM ZAVÍREJTE – PLEASE CLOSE; PROSÍM, ZAMYKEJTE DVEŘE I PŘES DEN! – PLEASE LOCK THE DOOR DURING THE DAY!; ZVOŇTE, PROSÍM – RING THE BELL, PLEASE. W praskich napisach użyte są typowe konstrukcje: *prosím* + rozkaznik 2 os. l. mn. oraz *prosím* + bezokolicznik.

Dwujęzyczne napisy często spotykamy na drzwiach praskich placówek handlowych i usługowych: OD SEBE – PUSH; TLAČIT – PUSH; TAM – PUSH; SEM – PULL; POZOR AUTOMATICKÉ DVEŘE – PUSH AND GO. Krótkie, niekiedy jednowyrazowe napisy tego typu pełnią funkcję dyrektywną: wskazują kierunek czy sposób otwierania drzwi itp.

³ Napisy w języku angielskim nie są oceniane pod względem ich poprawności językowej.

Dwujęzyczność napisów może również dotyczyć szczegółowej instrukcji otwierania drzwi: PRO OTEVŘENÍ DVEŘÍ ZADEJTE PIN NEBO POUŽIJTE VSTUPNÍ KARTU – TO ENTER USE YOUR PIN CODE OR KEY CARD; NEOTVÍREJTE DVEŘE DŘÍVE NEŽ SE ROZSVÍTÍ ZELENÉ SVETLO! (CCA 3 VTEŘINY) – DO NOT OPEN THE DOOR BEFORE THE GREEN LIGHT! (CCA 3 SECONDS); PRESS THE BUTTON OF BELL AND WAIT UNTIL THE DOOR IS OPENED – ZAZVOŇTE A ČEKEJTE NA OTEVŘENÍ DVEŘÍ.

Powyższe dwa napisy zostały zarejestrowane na praskim Starym Mieście na drzwiach kamienic, w których zamieszkują również cudzoziemcy. Czynnikiem ten z pewnością wpływa na zamieszczanie podobnych treści w dwu językach. Wielojęzyczna społeczność zamieszkująca w budynku wielorodzinnym z pewnością oddziałuje na sformułowanie poniższych napisów-nakazów: CLOSE THIS DOOR!!! IT IS FOR YOUR SAFETY!!! – ZAVÍREJTE TYTO DVEŘE!!! JEDNA SE I O VAŠI BEZPEČNOST; VÁŽENÍ VLASTNÍCI A NÁJEMNÍCI, DOPORUČUJEME VÁM, TRŘIDIT ODPAD A ZAMYKAT DVEŘE – DOBA NOČNÍHO KLIDU: 22.00–06.00 – PROSÍME O DODRŽOVÁNÍ – DEAR OWNERS AND TENANTS WE RECOMMEND YOU – SORT WASTE AND LOCK THE DOOR – NOCTURNAL REST PERIOD: 22.00–06.00 PLEASE RESPECT.

W przypadku drugiego napisu mamy do czynienia z rozbudowaną formą, która nie jest standardowa. Jego autorem jest najpewniej cudzoziemiec (nie Anglik i nie Czech), o czym świadczą błędy ortograficzne zarówno w angielskim (w oryginale *respekt* zamiast *respect*), jak i czeskim tekście (w oryginale *doporučuyeme* zamiast *doporučujeme*). Niestandardowość tego napisu potwierdza użycie czasownika *doporučovat*, incydentalnie pojawiającego się w czeskich napisach publicznych. Ogólnie wersja czeska wykazuje cechy kalki tekstu angielskiego, nawet na poziomie interpunkcyjnym.

Nieopodal Muzeum Narodowego na niewielkim skwerze zarejestrowany został napis-pozwolenie: VÁLENÍ PO TRAVĚ POVOLENO! – PICNIC LAWN, który w tłumaczeniu na polski mógłby przybrać formę *piknikowanie dozwolone / organizacja pikniku dozwolona*. Podobny

napis nie został udokumentowany w innych czeskich i morawskich miastach.

Wpływ cudzoziemców na tworzone napisy dobrze podsumowuje napis w czterech językach (czeski, angielski, niemiecki, rosyjski) widniejący na drzwiach jednego ze sklepów na ulicy Białogórskiej (czes. *Bělohorská*): VCHOD – ENTRANCE – EINGANG – ВХОД.

Powyższy napis to chyba najbardziej jaskrawy przykład tego, w jaki sposób obecność adresata (adresatów) może współkształtować skierowany do niego komunikat.

Napisy dwujęzyczne tworzą odrębny, w sumie niewielki w porównaniu z jednojęzycznymi, zbiór napisów, typowy dla dużej metropolii, w której obecność obcokrajowców jest zjawiskiem naturalnym.

Znakomita większość napisów zarejestrowanych w czeskiej metropolii to napisy jednojęzyczne, w języku czeskim. Znalazły się wśród nich zakazy, nakazy, prośby, ostrzeżenia i pozwolenia. Jest to powszechna prawidłowość wynikająca z funkcji napisów, które regulują określone zachowania w przestrzeni publicznej. Akty dyrektywne, bo o nich mowa, tę funkcję właśnie pełnią. Ich adresatem może być tak ogół społeczeństwa, jak i określona jego część: zmotoryzowani, osoby pałace, lokatorzy, klienci, właściciele psów itp.

Zakazy

Praktycznie na każdym kroku spotykamy zakazy parkowania bądź w formie opisywanych tu napisów, bądź znaków drogowych, niebędących obiektem naszej analizy. Zwykle są one formułowane za pomocą konstrukcji *zákaz* + rzeczownik odczasownikowy, czyli *zákaz parkování*. To, co zwraca uwagę w zebranych napisach, to obudowanie tego zakazu dodatkowymi informacjami, uzasadniającymi jego obowiązywanie lub informującymi o sankcjach w przypadku jego niespełnienia: ZÁKAZ PARKOVÁNÍ – POZOR VÝJEZD; MANIPULAČNÍ VJEZD – ZÁKAZ PARKOVÁNÍ; ZÁKAZ PARKOVÁNÍ A POŠKOZOVÁNÍ VEŘEJNÉHO PROSTRANSTVÍ POD POKUTOU DO 50.000,- Kč – ÚMČ PRAHA 4, a także w formie dłuższej:

SOUKROMÝ POZEMEK! ZÁKAZ PARKOVÁNÍ VŠECH DRUHŮ VOZIDEL! JE POVOLENO POUZE KRÁTKODOBÉ STÁNÍ, ZA ÚČELEM NALOŽENÍ A SLOŽENÍ NÁKLADU. ZÁKAZ PLATÍ I PRO OBYVATELE DOMŮ Č.P. 1294, 1295, 1296 – MAJITEL POZEMKU – SVJ JIVENSKÁ 1294–1295.

Zakazy mogą być formułowane z użyciem czasownika zaprzeczonego, który może występować w formie rozkaznika drugiej osoby liczby mnogiej *neparkujte*: VJEZD – NEPARKUJTE!, NEPARKUJTE PŘED GARÁŽÍ; POZOR – VÝJEZD – NEPARKUJTE!; ZDE NEPARKUJTE, lub bardziej kategorię bezokolicznika *neparkovat*: VJEZD – NEPARKOVAT; ZDE NEPARKOVAT!; NEPARKOVAT – SOUKROMÝ POZEMEK – PROSTOR VYHRAZEN PRO ZÁSOBOVÁNÍ A OBSLUHU OBJEKTU RIOSPORT; NEPARKOVAT – SPRÁVA DOMU – ZÁSOBOVÁNÍ; NEPARKOVAT – VJEZD DO GARÁŽE; NEPARKOVAT – ČÁSTÝ VÝJEZD – GARÁŽE. Wymienione zakazy nie występują samodzielnie, zawierają dodatkowe informacje wskazujące na przyczynę lub przyczyny zakazu: wjazd do garażu, administracja, zaopatrzenie, własność prywatna.

Zakaz parkowania może być sformułowany poprzez wskazanie pewnej zbiorowości, której dane ograniczenie nie dotyczy: PARKOVÁNÍ POUZE PRO ČLENY BYTOVÉHO DRUŽSTVA REPO 97. Wykorzystywanie wzmocnionej partykuły *pouze* jest zabiegiem szeroko stosowanym w wielu czeskich napisach dyrektywnych.

Podobny efekt zapewnia napis ograniczający wjazd na określony teren do osób, posiadających pozwolenie: VJEZD NA ZÁKLADĚ POVOLENÍ, SOUKROMÝ POZEMEK! PARKOVÁNÍ JEN NA POVOLENÍ MAJITELŮ; VJEZD JEN S POVOLENÍM TJ PANKRÁC. Użyty w tym napisie wyraz *povolení* często występuje w tekstach prawnych (m.in. w czeskim kodeksie cywilnym i karnym), co potwierdza oddziaływanie języka prawnego na stronę językową napisów. Użyta partykuła wzmocniająca *jen* dodatkowo podkreśla rygorystyczność napisu. To samo można powiedzieć o podkreśleniu terenu prywatnego *Soukromý pozemek!*

Pośredni akt mowy można widzieć w napisie: TISKÁRNA – VJEZD DENNĚ POUŽÍVÁN. Choć nie mamy w tym przypadku do czynienia z eksplícitnie wyrażoną dyrektywą, to oczywiście jest, że za przekazaną informacją stoi zakaz parkowania.

W zgromadzonym materiale znalazły się dwa zakazy dotyczące zmotoryzowanych, które rejestrują stosunkowo nowe zjawisko, jakim jest wyposażenie samochodów w instalacje gazowe: VJEZD VOZIDEL S PLYNOVÝM POHONEM ZAKÁZÁN; ZÁKAZ VJEZDU VOZIDEL POHÁ-NĚNÝCH PLYNEM.

Powyższe napisy zostały udokumentowane na praskim Starym Mieście i w dzielnicy Vršovice. W obydwu przypadkach napisy widnieją na drzwiach wjazdowych do garaży zamkniętych. To przykład wpływu zmian technologicznych w otaczającej nas rzeczywistości na treść napisów publicznych.

Przestrzeń miejska to nie tylko miejsca parkingowe, ale także budynki i tereny, do których wstęp lub przebywanie mogą być również zabronione. Choć standaryzowany, nieuszczegółowiony *Zákaz vstupu* w przestrzeni miejskiej się pojawia, to najczęściej jednak jest poszerzony o dodatkowe elementy. Często są to miejsca będące czyjąś własnością i fakt ten znajduje odzwierciedlenie w ich treści: SOUKROMÝ POZEMEK – ZÁKAZ VSTUPU NEPOVOLANÝM OSOBÁM; DĚTSKÉ HRŠTĚ – SOUKROMÝ POZEMEK SVJ TÁDŽICKÁ – VSTUP ZAKÁZÁN – ZAMYKAT. Jak można zauważyć, informacja o terenie prywatnym (czes. *soukromý pozemek*) znajduje się w prepozycji wobec właściwego zakazu, niejako otwierając treść napisu. Informacja ta jest istotna ze względu na konsekwencje, jakie może ponieść osoba, która nie zastosuje się do zakazu. Wkroczenie na teren prywatny może bowiem stanowić wykroczenie i pociągać za sobą karę grzywny lub odpowiedzialność karną.

Zakaz może być wyrażony także czasownikiem zaprzeczonym wraz informacją, kogo nie dotyczy: SOUKROMÝ POZEMEK – NEVSTUPUJTE – VSTUP POUZE PRO NÁJEMNÍKY A ČLENY TJ PANKRÁC. Informacja o prywatnym terenie może być pominięta, a obszar ściśle wskazany: ZÁKAZ VSTUPU DO PROSTOR ZAHRADY MATEŘSKÉ ŠKOLY! Zakaz może dotyczyć konkretnej grupy osób: POULIČNÍM PRODEJCIŮM VSTUP ZAKÁZÁN.

Powyższy napis przypomina polski *Akwizytorom dziękujemy*, który w istocie nie jest podziękowaniem, a zakazem.

Zakazy wprowadzania psów do budynków (restauracji, sklepów, biur, instytucji itp.) lub na określony teren (np. szkoły, przedszkola) spotkać można wszędzie. Przybierają one najczęściej postać *zákaz vstupu* i *vstup (je) zakázán*: PSŮM VSTUP ZAKÁZÁN; ZÁKAZ VSTUPU SE PSY.

Zakazy tego typu mogą dotyczyć również wyprowadzania psów na określony teren: VSTUPUJETE NA SOUKROMÝ MAJETEK – ZÁKAZ VENČENÍ A VOLNÉHO POBÍHÁNÍ PSŮ; ZÁKAZ VSTUPU PSŮ DO AREÁLU; ZÁKAZ VSTUPU SE PSY DO AREÁLU ŠKOLKY.

Podkreślenie własności prywatnej, częste w napisach publicznych, stanowi uzasadnienie wprowadzenia określonego zakazu. Zakaz dotyczący właścicieli psów może dotyczyć odpowiedzialności za zachowanie psa: PEJSKAŘI POZOR!!! NENECHÁVEJTE PSA MOČIT NA FASÁDU A V OKOLÍ VSTUPU. FASÁDA JE CHEMICKY OŠETŘENA! Napis ten dobrze ilustruje przenikanie elementów czeszczyzny nieliterackiej (*nepisovná čeština*) do tekstów w sytuacji oficjalnej. Elementem tym jest tu adresatyw *pejskaři*, notowany w *Slovníku nepisovné češtiny* ze znaczeniem ‘majitel psa, resp. kdo chodí psa venčit’ (SNČ 2009).

Tradycyjny napis stanowi zakaz palenia w miejscach publicznych realizowany utartymi, reprodukowalnymi frazami *kouření zakázáno* i *zákaz kouření* z ewentualnym wskazaniem miejsca obowiązującego: KOUŘENÍ ZAKÁZÁNO; ZÁKAZ KOUŘENÍ V CELÉM AREÁLU.

Równie typowym napisem jest zakaz pozostawiania materiałów reklamowych (ulotek, gazetek itp.) na klatkach schodowych, przy drzwiach wejściowych czy w skrzynkach pocztowych: NEVHAZUJTE REKLAMNÍ TISK!!!; NEVKLÁDEJTE REKLAMY!; NEDÁVEJTE SEM ANI DO DOMU ŽÁDNÉ REKLAMY A LETÁKY.

Powyższe zakazy są wyrażone za pomocą czasowników zaprzeczonych *nevhozovat*, *nevkładat* i *nedávat* w formie rozkaznika drugiej osoby liczby mnogiej, które w czeszczyźnie są – jak wiadomo – formułami grzecznościowymi. Okazuje się, że czasownik *nevhozovat*, który najczęściej pojawia się w gotowych, standaryzowanych tabliczkach dotyczących zakazu wrzucania/pozostawiania materiałów rekla-

mowych⁴, w przestrzeni publicznej zastępowany jest przez inne czasowniki (*nevkládat, nedávat*). Powyższe formy nie wyczerpują repertuaru napisów zabraniających dystrybucji reklam i ulotek, o czym świadczą zakazy: NEHCEME ŽÁDNÉ REKLAMNÍ LETÁKY! DĚKUJEME.; V DOMĚ SI NEPŘEJEME ŽÁDNÉ LETÁKY A JINÉ REKLAMY.

W obydwu napisach użyte zostały formy pierwszej osoby liczby mnogiej, które można traktować, zgodnie z klasyfikacją aktów mowy J.R. Searle'a, jako asertywy (Searle 1976, s. 10–11). W tym kontekście jednak należy je interpretować jako akty dyrektywne – zakazy. W obydwu napisach autor jest wskazany jako zbiorowy – my mieszkańcy. Zabieg ten przydaje zakazowi stanowczości. Podobny efekt przynosi użycie przymiotnika *žádný*, który dodatkowo wzmacnia negację. Formuła podziękowania, zamykająca zakaz, jest częstym zjawiskiem w dyrektywnych napisach publicznych. Można ją interpretować jako antycypację zgodnych z założeniami zachowań tych, do których napis jest skierowany, i w związku z tym podziękowanie im za to. Można w podobnych rozwiązaniach widzieć również element dodatkowo zachęcający do działań zgodnych z oczekiwaniami autora czy autorów napisu. Potwierdzenie przedstawionej interpretacji można znaleźć w poniższym napisie dotyczącym zakazu palenia: DĚKUJEME, ŽE KOUŘÍTE POUZE NA VYHRAZENÝCH MÍSTECH.

Napis ten jest zawołanym zakazem palenia, formalnie stanowiącym akt podziękowania. Mógłby on zostać zastąpiony np. przez napis *Kouření povoleno pouze ve vyhrazených prostorách*, który jest pozwoleniem.

Wspomniana forma pierwszej osoby liczby mnogiej *nepřejeme si* może być zastąpiona trzecią osobą z bezpośrednim wskazaniem na autora napisu – *obyvatelé domu*: UPOZORNĚNÍ. – OBYVATELÉ DOMU SI NEPŘEJÍ, ABY BYLI OBTĚŽOVÁNI PODOMNÍMI PRODEJCI A NABÍTKOU SLUŽEB RŮZNÝCH SPOLEČNOSTÍ. – DĚKUJEME ZA RESPEKTOVÁNÍ!!!

Użycie czasownika zaprzeczonego *nepřát si* jest wyrazem, podobnie jak jego polskiego odpowiednika *nie życzyć sobie*, niezadowolonia

⁴ Jednymi z takich standaryzowanych samoprzylepnych naklejek są *Nevhazovat letáky!* i *Nevhazovat reklamní tisk!*

ze stanu rzeczy, który miał miejsce w przeszłości. W tym przypadku można mówić nawet o przestrodze czy ostrzeżeniu pod adresem akwizytorów i pośredników. Podobnie jak w pozostałych napisach napis zamyka formuła podziękowania, choć rzadka i nietypowa *děkujeme za respektování*⁵. Nietypowość ta wynika z faktu, że w udokumentowanych napisach w innych czeskich i morawskich miastach wyrażenie to nie wystąpiło ani raz.

W zbiorze praskich napisów znalazł się taki, który dokumentuje ich rozbudowaną formę, na którą składają się trzy akty mowy: UDRŽUJTE POŘÁDEK!! – ZÁKAZ ODKLÁDÁNÍ ODPADU MIMO SBĚRNÉ NÁDOBY!! – PROSTOR JE MONITOROVÁN PRŮMYSLOVOU KAMEROU!! W tym napisie występuje nakaz (*udržujte pořádek*), zakaz (*zákaz odkládání odpadu mimo sběrné nádoby*) i ostrzeżenie (*prostor je monitorován průmyslovou kamerou*).

Nakazy

Nakaz to obowiązek określonego zachowania lub działania adresata. W odróżnieniu od zakazów, zobowiązujących do powstrzymania się od określonego zachowania lub działania, nakazy wskazują, co należy zrobić. Podobnie jak w przypadku zakazów, nakazom należy się podporządkować. Nieposłuszeństwo może, choć nie musi, skutkować sankcjami. W przypadku nakazów mamy więc do czynienia z aktem dyrektywnym, czyli z sytuacją, w której beneficjentem czynności czy zachowań adresata pozostaje nadawca – autor napisu.

W materiale praskim znalazły się przede wszystkim nakazy odnoszące się do kwestii porządkowych i bezpieczeństwa określonej społeczności, którą najczęściej tworzą mieszkańcy domu wielorodzinnego. Ich autorem jest zwykle administracja lub właściciel, nakazujący określone zachowania i działania. Utrzymanie porządku jest sprawą nadrzędną i często wyrażane jest eksplicitnie:

⁵ Za typową, powszechnie używaną formułę tego typu można uznać w języku czeskim *děkujeme za pochopení*.

UDRŽUJTE POŘÁDEK – NEUKLÁDAT VĚCI MIMO KONTEJNER! – V PŘÍPADĚ PLNÝCH TRÍDĚNÝCH KONTEJNERŮ DEJTE PAPIR, SKLO A PLASTY DO SMĚSNÝCH KONTEJNERŮ NEBO JE ODNESTE DO KONTEJNERŮ V MAGNITOGORSKÉ ULICI. – POPELÁŘI ODVÁŽEJÍ ODPAD JEN KDYŽ JE PŘÍSTUPNÝ. ÚKLIDOVÉ SLUŽBY PAK VEŠKERÝ ODPAD NAHÁZEJÍ DO SMĚSNÝCH KONTEJNERŮ, ALE STOJÍ TO ZBYTEČNĚ VLASTNÍKY PENÍZE.

UDRŽUJTE POŘÁDEK – JE ZÁKAZ COKOLIV ODKLÁDAT MIMO KONTEJNER. – KDO NEPOSLECHNE A VOLNĚ ODLOŽÍ JAKÉKOLIV VĚCI, TAK VÝBOR SVBJ ZAJISTÍ ÚKLIDOVOU FIRMU A ZASLANOU FAKTURU BUDE VYMÁHAT NA TOM, KDO NEPOŘÁDEK ZPŮSOBIL.

Powyższe napisy, udokumentowane w praskiej dzielnicy Vršovice, dotyczą odpowiedniego wyrzucania śmieci. Oba napisy łączy podobna kompozycja. Zarówno pierwszy, jak i drugi zaczyna się od nakazu zachowania porządku, po czym pojawia się zakaz wyrzucania śmieci poza pojemniki, a kończy rozbudowany opis konsekwencji (finansowych) niezastosowania się do określonych działań, który można interpretować jako ostrzeżenie. Zresztą wyrzucanie i segregowanie śmieci staje się jednym z głównych tematów korespondencji w przesłaniu publicznej administracji (właścicieli) z mieszkańcami (lokatorami), czego dowodem jest napis: VÁŽENÍ NÁJEMNÍCI, DO POPELNICE PATŘÍ POUZE KOMUNÁLNÍ ODPAD. OSTATNÍ JE NUTNO ODVÉZT DO SBĚRNÉHO DVORA. DĚKUJI. HANSEATIC INVESTMENTS S.R.O.

Nadawcą podobnych w treści napisów może być również sam mieszkaniec (lokator) apelujący w imieniu własnym i innych mieszkańców o zachowanie porządku: UKLÍZEJTE PO PSECH!!!; NEHCEME ŽÍT NA SMETIŠTI – NEODKLÁDEJTE SVOJE TAŠKY S ODPADKY DO PARČÍKU – UKLÍZEJTE PO SVÝCH PSECH. W drugim napisie mamy w praktyce trzy akty mowy: stwierdzenie, zakaz i nakaz.

W zebranych materiale udokumentowane zostały napisy motywowane względami bezpieczeństwa, a ściślej koniecznością zamykania drzwi wejściowych do budynku. Napisy typu *Zavírejte dveře* widnieją praktycznie wszędzie, na drzwiach wejściowych placówek handlowych i usługowych, szpitali, urzędów czy domów mieszkalnych. W poniższych podkreśla się niebezpieczeństwo związane z obecno-

ścią osób postronnych (bezdumni, akwizytorzy i in.): ZAVÍREJTE DVEŘE A VRÁTKA!!! NEBO BUDOU U PŮDY OPĚT PŘESPÁVAT BEZDOMOVCI.; NEZAPOMEŇ DŮKLADNĚ ZKONTROLOVAT ZAVŘENÍ DVEŘÍ VSTUPNÍHO PORTÁLU! – DO DOMU NEPOUŠTĚJ NEZNÁMÉ OSOBY! – PODOMNÍ OBCHODNÍCI A PRODEJCI NEJSOU V TOMTO DOMĚ VÍTÁNÍ!

Należy odnotować ultymatywność pierwszego napisu – albo będą zamykane drzwi i furka, albo na strychu znów będą nocować bezdumni.

W napisie drugim przypomnieniu o zamykaniu drzwi (zwraca uwagę zwrot na ty używany rzadziej niż na pan) towarzyszy niezbyt uprzejma formuła *Podomní obchodníci a prodejci nejsou v tomto domě vítáni!* (pol. *Obnośni sprzedawcy i akwizytorzy nie są mile widziani*).

Świadomość faktu, że pewne działania są w interesie mieszkańców można zaobserwować w napisach, które wyrażają to wprost: VE VLASTNÍM ZÁJMU, DOVÍREJTE DVEŘE., DVEŘE ZAVÍRÁME PRO VLASTNÍ BEZPEČNOST!!! Użycie w ostatnim napisie formy tzw. *pluralis modestiae* można interpretować jako przejaw strategii grzecznościowej ze strony nadawcy, utożsamiającego się z adresatem (Kraus 2010, s. 165).

Prošby

Zakazy i nakazy mogą być rozszerzone o leksykalny wykładnik aktu prośby *prosim*. W rezultacie jego użycia mamy do czynienia z innym rodzajem dyrektywy. Leksykalna nominacja intencji prośby zmienia charakter dyrektywy, znacznie ograniczając jej kategorię. Ponadto, w odróżnieniu od zakazu i nakazu, prośba jest aktem dyrektywnym, który w teorii nie nakłada na adresata obowiązku jej spełnienia. Jest to niekategoryczny akt dyrektywny, tradycyjnie wskazywany w zbiorach zwrotów etykietalnych.

Praskie napisy-prošby lokalizują się w analogicznych miejscach, co zakazy i nakazy, regulując podobne kwestie organizacyjne i porządkowe.

Tradycyjnym miejscem napisów publicznych, w tym próśb, pozostają drzwi wejściowe⁶ do budynku mieszkalnego, sklepu czy instytucji. Dotyczą one przede wszystkim właściwego ich otwierania lub zamykania: PROSÍME, TLAČTE – DVEŘE SE ŠPATNĚ OTEVÍRAJÍ; PROSÍME ZVOŇTE – !!! VYČKEJTE NA ÚPLNÉ OTEVŘENÍ BRANKY!!!; PROSÍME ZVOŇTE – Z BEZPEČNOSTNÍCH DŮVODŮ ZAMYKÁME DVEŘE – DĚKUJEME; PROSÍM VYČKEJTE ÚPLNÉHO OTEVŘENÍ VRAT; ZÁMEK OPRAVEN – PROSÍME ZAMYKEJTE; PROSÍME ZAVÍRAT DVEŘE; OMEZENÝ PROVOZ RECEPCE – PROSÍM ZVOŇTE; PROSÍM ZVOŇTE NA RECEPCE; POUŽIJTE PROSÍM VEDLEJŠÍ DVEŘE.

Należy odnotować, że w większości udokumentowanych napisów użyta jest pierwszoosobowa forma liczby mnogiej *prosíme*, co można tłumaczyć chęcią autora wyrażenia woli określonej zbiorowości. Udokumentowane próśby przybierają typową formę tego aktu w języku czeskim *prosím/prosíme* + rozkaznik 2 os. l. mn. Z reguły właściwa prośba otwarcia czy zamknięcia drzwi jest obudowana informacjami dodatkowymi. Przy czym te ostatnie mogą mieć różny charakter i dotyczyć sposobu otwierania czy zamykania drzwi, jego uzasadnienia np. względami bezpieczeństwa: UPOZORNĚNÍ – KE VSTUPU DO AREÁLU ŠKOLKY; PROSÍM, VYUŽIJTE Z BEZPEČNOSTNÍCH DŮVODŮ VSTUP PAVILONEM A A B+D. TENTO VSTUP JE URČEN POUZE PRO PROVOZNÍ ZÁLEŽITOSTÍ. DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ.

W powyższym napisie może wyodrębnić:

- j e g o n o m i n a c j ę (*upozornění*),
- a k t p r o ś b y (*ke vstupu do areálu školky, prosím, využijte z bezpečnostních důvodů vstup pavilonem A A B+D*),
- i n f o r m a c j ę (*tento vstup je určen pouze pro provozní záležitosti*),
- a k t p o d z i ę k o w a n i a (*děkujeme za pochopení*).

To pozwala interpretować powyższy napis jako makroakt, składający się z wielu aktów mowy. Ewa Malinowska, opisując wypowiedzi

⁶ Może to być także furka.

administracyjne, używa tego terminu na określenie tekstów typu decyzja administracyjna, zawiadomienie czy wezwanie. Badaczka wyróżnia w makroaktach dwa elementy podstawowe: mikroakt wykonawczy oraz mikroakt dyrektywny. Dodatkowym elementem może być mikroakt perswazyjny (np. uzasadnienie decyzji) (Malinowska 2001, s. 47–48). Ustalenia te można odnieść również do napisów publicznych tu analizowanych, widząc w nich dwa z wymienionych: mikroakt dyrektywny⁷ i mikroakt perswazyjny. Właśnie ten ostatni najczęściej stanowi o oryginalności i niepowtarzalności napisu publicznego. Cechy te wynikają z wyjątkowości sytuacji, w której napis funkcjonuje, a także uobecnienia się indywidualnych postaw i zachowań jego autora lub autorów.

W zebranych napisach-prośbach podejmowana jest ta sama tematyka, która poruszana jest w zakazach i nakazach:

- k o l p o r t a ż m a t e r i a ł ó w r e k l a m o w y c h: ŽÁDNÉ REKLAMY PROSÍM – DĚKUJI;
- p a l e n i e w y r o b ó w t y t o n i o w y c h: PROSÍME, ZDE NEKUŘTE.;
- p a r k o w a n i e: PROSÍM NEPARKUJTE, MÍSTO JE URČENO VÝHRADNĚ PRO ZÁSOBOVÁNÍ LÉKÁRNÝ;
- k w e s t i e p o r z á d k o w e: ODVOZ ODPADU PONDĚLÍ A ČTVRTEK – PROSÍME, PŘI PARKOVÁNÍ, O MEZERU MEZI AUTY NA ŠÍRKU POPELNICE; INFORMACE PRO NÁJEMNÍKY – Z DŮVODŮ REKONSTRUKCE BYTU BUDE ZDE V CHODBĚ SLOŽENA STAVEBNÍ SUŤ. POSTUPNĚ BUDE ODVEZENA. PROSÍME NÁJEMNÍKY, NEPŘIDÁVEJTE ŽÁDNÝ DOMOVNÍ ODPAD. DĚKUJEME.; PROSÍME OČISTĚTE SI OBUV!; PROSÍM O DODRŽOVÁNÍ NOČNÍHO KLIDU PO 22H. DĚKUJI.

Powyższe napisy z powodzeniem mogłyby zostać zastąpione bardziej kategorięcznymi wariantami typu *nehazujte reklamy, neparkujte, nechte mezeru i dodržujte noční klid*. Sytuacja ta pokazuje, że napisy publiczne zarówno tworzą i kultuwują określone wzorce gatunko-

⁷ Mikroakt dyrektywny utożsamiamy z aktem wykonawczym.

we, jak i pozostawiają autorom sporo możliwości odnośnie do zwerbalizowania określonych treści.

Wspomniane kwestie bezpieczeństwa, a ściślej zamykania drzwi, bywają podstawą rozbudowanych napisów-prośb, których autorami jest właściciel (pierwszy niżej) i lokatorzy (drugi niżej):

VÁŽENÍ NÁJEMNÍCI, S OHLEDEM NA FAKT, ŽE V POSLEDNÍ DOBĚ SE NÁM PO DOMĚ POTULOVALA OPAKOVANĚ VELMI PODIVNÁ INDIVIDUA, VÁS DŮRAZNĚ ŽÁDÁM O DŮSLEDNÉ ZAMYKÁNÍ OBOU VCHODŮ. NIKDO PŘECE NECHCE ŘEŠIT VYKRADENÝ BYT, PŘEPADENÍ ČI JINÉ PODOBNÉ ZÁLEŽITOSTÍ. DĚKUJI ZA POCHOPENÍ.

P.T. – PŘI PRŮCHODU TĚMITO VSTUPNÍMI DVEŘMI VŽDY LASKAVĚ ZKONTROLUJTE, ZDA SE DVEŘE ÚPLNĚ DOVŘELY. POKUD NE, STAČÍ ZMÁČKNOUT VNITŘNÍ KLIKU ZÁMKU A DVEŘE SE DOVŘOU. V MINULÉM TÝDNU SE NEZAVŘENÝMI DVEŘMI DOSTALI DO DOMU ZLODĚJI A ZPŮSOBILI ZNAČNOU ŠKODU. JE PROTO V ZÁJMU VŠECH OBYVATEL A UŽIVATELŮ DOMU, ABY DVEŘE NIKDY NEZŮSTÁVALY BEZ DOZORU OTEVŘENÉ. BUDEME-LI VŠICHNI ZODPOVĚDNÍ A BUDEME DŮSLEDNĚ ZAVÍRAT DVEŘE, BUDOU MÍT ZLODĚJI DALEKO MENŠÍ ŠANCI ŠKODIT. – DĚKUJEME ZA POCHOPENÍ. H. A P. ZEŽULKOVI

Choć pierwszy napis nosi wyraźne cechy wypowiedzi administracyjnej (*vážení nájemníci, s ohledem na..., důrazně žádám, děkuji za pochopení*), to również zawiera określenia pejoratywne (*potulovat se, podivná individua*) charakterystyczne dla stylu potocznego. Zwraca uwagę użycie czasownika *žádat* zamiast *prosit*, który jest oficjalny, ma większą siłę illokucyjną. Używając go, nadawca zakłada, że ma prawo oczekiwać od adresata spełnienia prośby, podporządkowania się jego woli. Przekonanie o słuszności wskazywanych w napisie-prośbie uzasadnionych działań czyni z niego akt bardziej kategoriowy. Dodatkowo kategoriowość dyrektywy potęguje przysłówek *důrazně* (pol. *stanowczo*).

Drugi napis, zawierający praktycznie nieużywany współcześnie adresatyw P.T. (łac. *pleno titulo*), przypomina formalnie instrukcję zamykania drzwi z pouczeniem, dlaczego należy to robić. Trudno nie zauważyć, że *prosim* – leksykalny wykładnik intencji prośby nie jest

użyty. Jego funkcję przejmują przysłówek *laskavě* – *laskavě zkontrolujte* (pol. *uprzejmie proszę skontrolować*).

Ostrzeżenia

Ostrzeżenia tworzą odrębną grupę napisów, które w swojej modelowej strukturze mogą zawierać element fatyczny, element dyrektywny i element uzupełniający (Komorowska 2008, s. 40). Niemniej zarejestrowane w Pradze trzyelementowe ostrzeżenia występują rzadko. Najczęściej mamy do czynienia z dwoma elementami. *Pozor!* nie jest tylko fatyzmem, ale ostrzeżeniem samym w sobie. Po nim przywoływana jest czynność, jaką należy wykonać lub przyczyna ewentualnych negatywnych skutków wynikających z jej niewykonania. Najczęściej napisy-ostrzeżenia dotyczą:

- zagrożenia zdrowia lub życia w wyniku określonego niebezpieczeństwa: NEBEZPEČÍ PÁDU DO PROHLUBNĚ; OPATRNĚ OTVÍRAT! ROZBITÉ SKLO; POPELNICE – POZOR SCHODY!⁸; POZOR – PRŮCHOD STAVBOU – DBEJTE ZVÝŠENÉ OPATRNOSTI; V OBJEKTU PROBÍHAJÍ STAVEBNÍ PRÁCE. DBEJTE ZVÝŠENÉ OPATRNOSTI;
- konsekwencji nieuprawnionego wejścia na teren strzeżony: !!POZOR!! OBJEKT JE STŘEŽEN VOLNĚ POBÍHAJÍCÍMI PSY; VAROVÁNÍ – PROSTOR JE CHRÁNĚN ALARMEM, TATO PRODEJNA JE STŘEŽENA KAMEROVÝM SYSTÉMEM.;
- konsekwencji nieprawidłowego parkowania: NEPARKUJTE PROŠÍM – UMOŽNĚTE NÁM VÝJEZD NAŠICH VOZŮ – NEBEZPEČÍ POŠKOZENÍ VAŠEHO VOZIDLA; NEPARKOVAT!!! ZÁSOBOVACÍ VÝTAH – HROZÍ POŠKOZENÍ AUTOMOBILU.

⁸ W dzielnicy Jionice udokumentowany został napis *Pozor na schod za dveřmi!*, który w zbiorze napisów czeskich stanowi pewien wyjątek. Zwykle *pozor* jest sygnałem fatycznym, po którym znajduje się nominacja, czyli *Pozor! Schod!, Pozor! Kluzká podlaha!*. Ponadto tego typu teksty, zwykle dodatkowo wzbogacone o elementy ikoniczne i standaryzowane na żółtym tle (kolor ostrzeżeń), widnieją praktycznie wszędzie.

Należy mieć na uwadze, że napisy publiczne mogą przybierać formę zarówno standaryzowanych naklejek lub tabliczek, jak i indywidualnie wykonanych, najczęściej w formie wydruku. Przykładem standaryzowanego napisu na żółtym tle jest *nebezpečí pádu do prohlubně* (pol. *niebezpieczeństwo upadku*), który jest powszechnie dystrybuowany w postaci tabliczki lub folii samoprzylepnej. Pozostałe napisy, choć mają indywidualnych autorów, to w dużym stopniu wykorzystują oni środki leksykalne typowe dla stylu administracyjnego, utrwalone i w ten sposób jeszcze bardziej utrwalające się w świadomości rodzimych użytkowników, np. *objekt (prostor) je strážěn (chráněn) alarmem (kamerovým systémem), dbejte zvýšené opatrnosti, nebezpečí padu*. Co więcej, przytoczone frazemy mogą stanowić krótsze, odrębne napisy o większym stopniu ogólności, np. *pozor schody, dbejte zvýšené opatrnosti, opatrně otvírat*. Właśnie ogólność charakteryzuje tabliczki i naklejki standaryzowane, które często autorzy zespalają, uzupełniając treściami motywowanymi sytuacyjnie (np. *popelnice – pozor schody!*). W ten sposób napisom nadawany jest rys indywidualny, będący wynikiem kompetencji językowych, cech osobowościowych czy upodobań estetycznych ich autorów. Można stwierdzić, że w tym zjawisku można widzieć źródło wariantywności napisów publicznych. Potwierdzeniem tego może być choćby formuła *hrozí poškození automobilu*, zarejestrowana w napisie publicznym tylko raz⁹, a także poniższy rozbudowany napis-ostrzeżenie: POZOR! – KLUSKÁ VENKOVNÍ DLAŽBA – DBEJTE PROSÍM ZVÝŠENÉ OPATR-NOSTI. – OMLOUVÁME SE ZA KOMPLIKACE. – DĚKUJEME VÁM ZA PO-CHOPENÍ. – VÝBOR SVJ.

Powyższy napis to złożenie kilku aktów mowy. Możemy w nim wyodrębnić ostrzeżenie, prośbę, przeproszenie i podziękowanie. Pewne elementy tworzące autonomiczne, stereotypowe napisy publiczne zostały rozszerzone: *kluzká venkovní dlažba* (*kluzká dlažba*), *dbejte prosím zvýšené opatrnosti* (*dbejte zvýšené opatrnosti*). Rozbu-

⁹ Użycie czasownika *hrozit* stanowi absolutny wyjątek w zbiorze kilku tysięcy napisów zebranych w kilkunastu miastach Republiki Czeskiej.

dowana także została utarta formuła podziękowania poprzez dodanie zaimka osobowego *děkujeme vám za pochopení* (*děkujeme za pocho-pení*).

Na praskim Smíchowie zarejestrowany został klasyczny napis-ostrzeżenie: POZOR! ČERSTVĚ NATŘENO! Ten modelowy wręcz akt ostrzeżenia, odpowiednik polskiego *Uwaga! Świeżo malowane*, nie pojawił się na standaryzowanej tabliczce czy naklejce, a na wydruku komputerowym niezbyt starannie przyklejonym do umalowanej już ławki.

Pozwolenia

Napisy tego typu należy traktować jako akty dyrektywne kompetentnej instytucji lub osoby o braku istnienia przeszkód odnośnie do dokonania określonych działań czy czynności.

W zbiorze praskich napisów znalazły się pozwolenia z użyciem imiesłowu przymiotnikowego biernego *povolén*: DOPRAVNÍ OBSLUZE VJEZD POVOLEN; VSTUP POVOLEN¹⁰; PACIENTŮM VSTUP NA AMBULANCE POVOLEN; ZÁKAZ NÁVŠTĚV – NÁVŠTĚVNÍCI JSOU POVINNI HLÁSIT SE NA VRÁTNICI. VSTUP JE POVOLEN POUZE S KONTAKTNÍ OSOBOU.; SOUKROMÝ POZEMEK – PARKOVÁNÍ POVOLENO JEN REZIDENTŮM SE SOUHLASEM VÝBORU SVJ UZBECKÁ 1409–1412 – AUTA BEZ POVOLENKY VÝBORU SVJ BUDOU ŘEŠENY JAKO PŘESTUPEK ORGÁNY ČINNÝMI V PŘESTUPKOVÉM ŘÍZENÍ. Jak widać, pozwolenie może dotyczyć wstępu, wjazdu lub parkowania osób uprawnionych (pacjentów, mieszkańców, zaopatrzenia, służb drogowych). Pozwolenia bywają obwarowane spełnieniem określonych warunków, np. uzyskaniem zgody określonego organu: *parkování povoleno jen rezidentům se souhlasem Výboru SVJ Uzbecká 1409–1412*. Zresztą przytoczone pozwolenie zawiera również formułę prewencyjną: *auta bez povolenky výboru svj budou řešeny jako přestupek orgány činnými*

¹⁰ Napisowi temu towarzyszy wizerunek psa. To przykład częstego wykorzystywania w napisach publicznych elementów ikonicznych tu nieanalizowanych.

v *přestupkovém řízení*, eksponującą konsekwencje w postępowaniu w sprawie o wykroczenie w przypadku niezastosowania się do treści napisu. Wszystko to pozwala interpretować ten napis jako zakaz. Tę swoistą opozycję zakaz – pozwolenie można wyodrębnić w jednym z wcześniej przywołanych napisów:

SOUKROMÝ POZEMEK! ZÁKAZ PARKOVÁNÍ VŠECH DRUHŮ VOZIDEL! JE POVOLENO POUZE KRÁTKODOBÉ STÁNÍ, ZA ÚČELEM NALOŽENÍ A SLOŽENÍ NÁKLADU. ZÁKAZ PLATÍ I PRO OBYVATELE DOMŮ Č.P. 1294, 1295, 1296 – MAJITEK POZEMKU – SVJ JIVENSKÁ 1294–1295

Informacje po kolei przekazywane w powyższym napisie są następujące: informacja o własności prywatnej – zakaz parkowania wszelkiego typu samochodów – pozwolenie krótkotrwałego parkowania w celu załadunku i rozładunku towaru – wskazanie mieszkańców, których ten zakaz obowiązuje – podpis właściciela terenu. Pozwolenie jest tylko częścią tego napisu, w którym dominują zakazy, a formułę *soukromý pozemek!* można uznać za ostrzeżenie. Równie wyraźnie widać związek zakazu z pozwoleniem w napisie: ZÁKAZ VSTUPU CIZÍM OSOBÁM! VSTUP POVOLEN POUZE UBYTOVANÝM. Jako pozwolenie można interpretować napis: SOUKROMÝ POZEMEK – VSTUP POUZE PRO REZIDENTY, w którym został – co prawda – pominięty imiesłów *povolen*, ale wyrażenie *Vstup pouze pro rezidenty* jest równoznaczne wyrażeniu *Vstup povolen pouze rezidentům*.

Wnioski

Przedstawiona analiza pokazuje różnorodność dyrektywnych napisów publicznych funkcjonujących w przestrzeni miejskiej. W zbiorze napisów praskich wyraźnie wyodrębnia się grupa dwujęzycznych napisów czesko-angielskich typowych dla metropolii, w której pracuje i którą odwiedza wielu cudzoziemców. Jest to dowód na to, jak wielki wpływ ma odbiorca (w tym przypadku nie tylko czeski) na tworzenie napisu publicznego, praktycznie go współkształtując. Pozostałe napisy jednojęzyczne wykazują wiele podobieństw do tych, które widnieją w innych czeskich i morawskich miastach. Zjawisko to

potwierdza ukształtowanie się w języku czeskim określonych wzorców gatunkowych tekstów, regulujących codzienne życie społeczeństwa.

Uzasadnione jest traktowanie napisów publicznych jako tekstów minimalnych, ponieważ spełniają one warunki stawiane tego typu tekstom. W większości z nich można dostrzec minimalizm komunikacyjny, powierzchniowy i kompozycyjny (Czachur 2020, s. 36). Niemniej nie można nie dostrzec jednocześnie odmienności i oryginalności napisów na tle takich tekstów minimalnych, jak metka odzieżowa, bilet autobusowy czy paragon fiskalny. Wydaje się, że napisy publiczne stwarzają więcej możliwości ich modyfikacji, a ściślej rozbudowy tekstu o elementy sytuacyjne i komunikacyjne, np. zwroty adresatywne, formuły grzecznościowe. Wynika to z faktu, że choć napisy publiczne nie zakładają jedności miejsca i czasu między autorem napisu a jego odbiorcą (bo takiej nie ma), to jednak pozostają formą komunikacji.

Na ostateczną formę językową napisów publicznych oddziałuje kontekst kulturowy formuł grzecznościowych, które mogą się w nich przejawiać w różnym stopniu. Decyduje o tym typ dyrektywności napisu publicznego. Z oczywistych względów grzeczność najjaskrawiej przejawia się w napisach-prośbach, a w dyrektywach kategoriycznych (np. zakazie) nie jest praktycznie obecna.

W wielu przypadkach całościowa analiza napisów wymagałaby uwzględnienia strony wizualnej, ponieważ ich cel komunikacyjny jest osiągnięty również za pomocą elementów ikonicznych. Choć obrazowość w niniejszym tekście nie była poddana analizie, to z pewnością wpływa ona na percepcję napisów publicznych. Jeśli mierzyć analizowane napisy, a właściwie akty mowy, ich skutecznością oddziaływania na odbiorców, to strona wizualna może wydatnie ją zwiększać. Można się zastanawiać, czy badania napisów publicznych nie powinny obejmować również elementów tła, czyli ściany budynku, bramy wjazdowej czy witryny sklepowej, na której są umieszczone. Elementy te decydują przecież o multimodalności napisów publicznych, tj. połączeniu słowa i obrazu w jeden akt komunikacyjny. Podsumo-

wując, analiza napisów publicznych powinna obejmować nie tylko ich stronę językową, ale także być poszerzona o stronę ikonyczną (rozplanowanie napisu, obrazki na nim zamieszczone, czcionki pisma, materiał, kolory itd.). Wydaje się, że takie badania przeprowadzone na gruncie stylistyki, pragmatyki, genologii czy frazeografii jednojęzycznej i przekładowej mogą być bardzo perspektywiczne.

Literatura

- Bogusławski Andrzej, 1988, *Język w słowniku. Desiderata semantyczne do wielkiego słownika polszczyzny*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Czachur Waldemar, 2020, *Teksty minimalne jako przedmiot badań genologicznych*. „tekst i dyskurs – text und diskurs” 13, s. 25–42.
- Chlebda Wojciech, 2018, *Czy mikroteksty mogą być obiektami frazeografii (przekładowej)?*, [w:] *Słowo z perspektywy językoznawcy i tłumacza*, t. 7: *Frazeologia z perspektywy językoznawcy i tłumacza*, red. Alicja Pstyga, Tatiana Kaganowicz, Magdalena Buchowska, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, s. 40–53.
- Komorowska Ewa, 2008, *Pragmatyka dyrektywnych aktów mowy w języku polskim*, Szczecin – Rostock: Print Group.
- Kraus Jiří, 2010, *Rétorika a řečová kultura*, Praha: Karolinum.
- Malinowska Ewa, 2001, *Wypowiedzi administracyjne – struktura i pragmatyka*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Searle John Rogers, 1976, *A Classification of Illocutionary Acts*, “Language in Society” 5, s. 1–23.
- Slovník nespisovné češtiny*, 2009, ed. Jan Hugo a kol., Praha: Maxdorf.